

Filozofia kontynentalna XVII wieku: podsumowanie

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Audiobook](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Sikora Adam, *Filozofowie XVII wieku*, Warszawa 1978.

Filozofia kontynentalna XVII wieku: podsumowanie

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

W jaki sposób kształtowało się duchowe oblicze nowożytnej Europy? Na czym polegał związek między problematyką nauk matematyczno-przyrodniczych a problematyką metafizyczną?

Kartezjanizm przyniósł rewolucję metodologiczną, epistemologiczną i metafizyczną. Spinoza, w opozycji do Kartezjańskiego dualizmu i subiektywizmu, zbudował system metafizyki monistycznej. Leibniz podjął próbę uzgodnienia ze sobą dróg myślowych poprzedników i zjednoczył indywidualny byt z perspektywą całości bytu jako wielości w jedności. Blaise Pascal, nie tworząc całościowego systemu, dał początek psychologicznej refleksji nad przeznaczeniem człowieka. Filozofia kontynentalna XVII w., mocą wyobraźni i rozumu, próbowała zmierzyć się z nieskończonością.

Twoje cele

- Ocenisz znaczenie filozofii kontynentalnej XVII w.
- Poznasz różnice w stanowiskach Kartezjusza, Spinozy i Leibniza.
- Prześledzisz rozwój myśli filozoficznej wielkich metafizyków nowożytnej Europy.

Przeczytaj

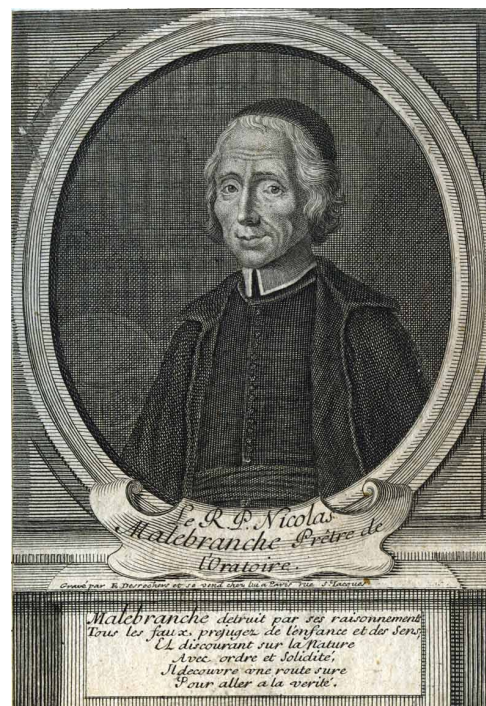
Dla zainteresowanych

Aby dowiedzieć się więcej na temat filozofii kontynentalnej XVII w., zapoznaj się z poniższymi materiałami:

- Filozofia kontynentalna XVII wieku: racjonalizm Kartezjusza – nauka
- Filozofia kontynentalna XVII wieku: Baruch Spinoza – metafizyka w służbie etyki
- Filozofia kontynentalna XVII wieku. Gottfried Wilhelm Leibniz – logika, fizyka, metafizyka
- Filozofia kontynentalna XVII wieku. Gottfried Wilhelm Leibniz – teodycea

Wiek XVII to niewątpliwie okres, w którym rozkwita zarówno wiele wspaniałych, nowych interpretacji filozoficznych świata, jak i teorii dotyczących możliwości ludzkiego poznania. Ów rozkwit był związany i z procesami kulturowymi, wywołanymi oddziaływaniem renesansu, reformacji i kontrreformacji w Europie, i z wyjątkowo intensywnym związkiem, jaki się narodził pomiędzy problematyką emancypujących się wówczas nauk matematyczno-przyrodniczych a problematyką **metafizyczną**. Wyraziło się to w nowym podejściu do tradycyjnych problemów filozoficznych. Podejście to – wymagające na ogół porzucenia tradycyjnego języka **scholastyki** – wyznaczyło horyzonty problemowe dla całej epoki nowożytnej. Najkrócej rzecz ujmując, polegało na odwróceniu tradycyjnego porządku budowania teorii filozoficznej („od bytu do myślenia”) i na przyjęciu procedury przechodzenia „**od myślenia do bytu**”.

W odniesieniu do omawianego tu wieku XVII w kontynentalnej części Europy wyraziło się to również szczególnym bogactwem oryginalnych propozycji nowych systemów metafizycznych.

Przedstawione w niniejszym rozdziale cztery propozycje filozoficzne (Kartezjusza, Spinozy, Pascala i Leibniza) nie wyczerpują bogactwa XVII-wiecznej myśli. Ukazanie pełnej panoramy filozoficznej tego okresu wymagałoby zapewne jeszcze wielu uzupełnień – choćby o wielce oryginalną metafizykę „okazjonalizmu” Nicolasa Malebranche’a (1638–1715).

Źródło: Nicolas Malebranche, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Niewątpliwie jest, że filozofia Kartezjusza, wypowiadając – i na gruncie swych postulatów epistemologicznych, i na gruncie swych dociekań metafizycznych – roszczenia do ludzkiej autonomii i wolności, połączone z wiarą w postannictwo rozumu ludzkiego, na długie wieki zaszczerpiła w krwioobiegu europejskiej kultury **racjonalizm**.

Źródło: Frans Hals, *Portret Kartezjusza*, 1648, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Kartezjusz zarówno jako uczony, jak i metafizyk odegrał ogromną rolę w wytyczaniu nowych szlaków i w kształtowaniu nowych treści myśli nowożytnej. Następcy, bądź spierając się z nim, bądź starając się rozwijać jego pomysły, pozostawali na ogół w ramach horyzontu wyznaczonego przez jego myślenie. Kartezjanizm stanowił nie tylko rewolucję **metodologiczną** i **epistemologiczną**, lecz także metafizyczną. Najważniejszym wyznacznikiem tej pierwszej było obranie za punkt wyjścia poznania pewnego **intuicji intelektualnej**, po której dopiero następuje dedukcja – przy czym uprzywilejowanym obszarem osiągnięcia pewności w poznaniu okazało się indywidualne, konkretne Ja. Tym samym **fundamentem prawdziwości** i zarazem uniwersalności wiedzy okazywała się **jednostkowa świadomość**, wyposażona w krytycyzm radykalnego wątpienia i w ideał *mathesis universalis*. Ten

„subiektywny zwrot” będzie obecny w wielu nurtach filozoficznych aż do naszych czasów, a uznanie poznania bezpośredniego za najbardziej wiarygodne stanie się znamienne dla wszelkich antydogmatycznych programów filozoficznych. Notabene **wątpienie hiperboliczne**, odwołujące się do hipotezy „potężnego zwodziciela”, było prekursorskie, co zauważono już znacznie później, wobec jednego z programów współczesnej metodologii naukowej, zwanego **falsyfikacjonizmem**, a stworzonego przez Karla Raimunda Poppera. Najważniejszym elementem tej drugiej rewolucji było dokonujące się w akcie **egzystencjalnej** intuicji, dotyczącej pewności istnienia własnego i istnienia Boga, ustanowienie metafizyki o charakterze **antynaturalistycznym**, nieprzedmiotowym i egzystencjalnym. Konsekwencją tego była konieczność uznania radykalnego **dualizmu substancji**, który ratował fundamenty świata przedmiotowego, przyrodniczego, pozbawiając je jednak autonomii i samodzielności. Próbując ów dualizm przewyciężyć, następcy Kartezjusza powracali do konstruowania metafizyk o charakterze naturalistycznym, a jego projekt metafizyczny okazał się pod pewnymi względami inspirujący dopiero dla myślicieli znacznie późniejszych.

Spinoza, inspirując się Kartezjańskim ideałem wiedzy pewnej skonstruowanej *more*

geometrico, a zarazem dystansując się od Kartezjańskiego subiektywizmu i dualizmu, zbudował **metafizykę monistyczną** (substancja jest jedna) i **naturalistyczną** (bez sankcji nadprzyrodzonych). Na gruncie tej metafizyki tylko rzeczywistości uniwersalnej i całościowej (Bóg, czyli przyroda) przysługuje realność bytowa i wolność równa konieczności nieskończonych tej rzeczywistości przejawów; wszystkiemu innemu przysługuje tylko istnienie względne i ograniczone. I z takiej oto totalistycznej metafizyki Spinoza wyprowadził wnioski z pozoru niedające się z nią uzgodnić:

postulat autonomii antropologicznej, moralnej i politycznej człowieka, tchnący, jak mało która nowożytna doktryna filozoficzna, historycznym optymizmem. By swojemu systemowi zapewnić niezbędną **koherencję logiczną**, nadał mu kształt ściśle powiązanych definicji i twierdzeń, których stopień komplikacji przekraczał czasem zdolność pojmowania współczesnych mu czytelników. Dlatego dla następnych pokoleń – jak np. dla libertyńskich filozofów oświeceniowych – Spinoza był raczej symbolem wolnego, niepodległego ducha niż autorem obfitującego w niespodziewane rozwiązania głębokiego systemu filozoficznego. Dopiero klasyczna filozofia niemiecka na początku XIX w., a za nią rodząca się metodologia nauk społecznych, zaczęły czerpać ze Spinozy poważne inspiracje.

Dziedzictwo Spinozy, przeformułowane już w innym języku, jest trwale obecne w naszej kulturze pod postacią refleksji nad takimi relacjami pojęciowymi, jak choćby konieczność/wolność, całość/część, afirmacja/negacja, aktywność/bierność.

Źródło: autor nieznany, *Portret Barucha Spinozy*, 1665, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Leibniz próbował rozwiązać trudności, jakie wyłaniały się z systemów metafizycznych jego poprzedników: Kartezjusza i Spinozy. Jak pamiętamy, Kartezjusz, obierając za punkt wyjścia indywidualną świadomość myślącego bytu, miał kłopot z przejściem do tego, co znajduje się poza świadomością, do obiektywnego porządku świata. Rozwiązaniem był niesatysfakcjonujący samego Kartezjusza dualizm. Z kolei Spinoza, wyszedłszy od uniwersalnego bytu-substancji, będącego jednocześnie

Leibniz mógł być z jednej strony patronem wierzących w potęgę i użyteczność rozumu filozofów oświecenia oraz inspiratorem kilku ważnych wątków filozofii Kanta, a z drugiej – prekursorem nowatorskich koncepcji (o niektórych wyżej wspomnieliśmy) w bardzo różnych dziedzinach wiedzy: matematyce, fizyce, biologii, psychologii, informatyce.

Źródło: Christoph Bernhard Francke, *Portret Leibniza*, 1700, Wikimedia Commons, domena publiczna.

istnieje doskonała zgodność. Ów racjonalizm zrywał jednak z panującym w tamtej epoce mechanycyzmem i wprowadzał do filozoficznego myślenia wątki **dynamizmu, witalizmu i finalizmu**.

Pascal na tle zrekonstruowanych wyżej systemów myślowych wydaje się filozofem osobnym. I faktycznie był nim, chociaż podzielał wiele z nastawień i zapatrywań charakterystycznych dla najświetlejszych umysłów swojej epoki. Był wszak wybitnym uczonym o wyraźnych skłonnościach do medytacji metafizycznych. Jednak jego przywiązanie do tradycji starożytnego i renesansowego **sceptycyzmu**, połączone z wyraźną inklinacją **religijno-mistyczną** – wzmocnioną oczywiście indywidualnymi cechami psychologicznymi – zaowocowały wielce oryginalną twórczością

logiczną koniecznością i jedyną realnością, miał kłopot z uzasadnieniem ludzkiej subiektywności i autonomii indywidualności. Na gruncie jego **panteistycznego monizmu** samoistność jednostki została bądź co bądź zdezwuowana. Leibniz, konstruując swoją **monadologię**, zmierzał do uzgodnienia ze sobą tych różnych dróg myślowych: zjednoczył indywidualny byt-substancję istniejącą samoistnie z perspektywą całości bytu jako wielości w jedności, w której każdy byt jednostkowy jest integralną częstką harmonijnego systemu wszechświata. Wynik tych usiłowań to jeden z najbardziej wyrafinowanych i bogatych w rozmaite implikacje (naukowe, teologiczne i moralne) systemów metafizycznych, oparty na **ontologicznym pluralizmie**. Filozofia Leibniza była wyraźną manifestacją **racjonalizmu** – wszystko odwołuje się w niej do zasad logicznych, a wiedza ma ostatecznie postać analityczną. Między wiedzą a światem

istnieje doskonała zgodność. Ów racjonalizm zrywał jednak z panującym w tamtej epoce mechanycyzmem i wprowadzał do filozoficznego myślenia wątki **dynamizmu, witalizmu i finalizmu**.

filozoficzno-literacką (wolną od ambicji systemotwórczych) o wielkiej sile oddziaływania.

Wszyscy wymienieni tu filozofowie – i szerzej: filozofia kontynentalna XVII stulecia – położyli podwaliny pod filozoficzne i naukowe zręby nowożytności oraz współczesności. Bez wyrażającej się w ich twórczości siły wyobraźni i rozumu, próbujących zmierzyć się z **nieskończonością**, kształtujące się w następnych epokach oblicze duchowe Europy byłoby znacznie uboższe.

Dzięki swojej spuściznie Pascal stał się patronem – obecnego przez cały okres nowożytny, a sięgającego naszej współczesności – nurtu filozoficznej refleksji nad człowiekiem i jego przeznaczeniem. Także styl dużej części tej refleksji – dramatyczny, paradoksalny, antynomiczny – nosi wyraźne ślady egzystencjalnych przeżyć jej „ojca”.

Źródło: autor nieznany, *Portret Blaise Pascala*, 1690, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Słownik

antropologia

(gr. *anthropos* – człowiek + *logos* – nauka) nauka o człowieku, jego pochodzeniu, rozwoju i zróżnicowaniu rasowym

antynaturalizm

kierunek w filozofii przeciwstawiający się naturalizmowi reprezentowanemu zwłaszcza przez myśl pozytywistyczną; w zakresie ontologii głosi swoistość, autonomię i nieredukowalność świata historii i kultury w stosunku do rzeczywistości przyrodniczej; w zakresie teorii poznania i metodologii postuluje odmienny rodzaj poznania właściwy naukom humanistycznym jako idiograficznym, indywidualizującym i rozumiejącym (sens, znaczenia, wartości) w odróżnieniu od nauk przyrodniczych, jako nomotetycznych (formułujących prawa) i wyjaśniających (poszukujących przyczyn)

autonomia

(gr. *autonomia* – niezależność, samodzielność) samodzielność i niezależność w decydowaniu o sobie; w etyce: niezależność od norm etycznych zewnętrznych, innych niż własne sumienie

dynamizm

(gr. *dynamis* – siła) pogląd zakładający wewnętrzną aktywność przyrody, jej ciągły ruch i rozwój

egzystencja

(łac. *existere* z *ex* – na zewnątrz + *sistere* – stać, znajdować się) istnienie kogoś lub czegoś; materialne warunki czyjegoś życia; w egzystencjalizmie: swoisty sposób istnienia właściwy tylko człowiekowi

epistemologia

(gr. *episteme* – wiedza + *logos* – nauka) dział filozofii, zajmujący się relacjami między poznawaniem, poznaniem a rzeczywistością

falsyfikacjonizm

(łac. *falsum* – fałsz) stanowisko filozoficzne, według którego uzasadnienie hipotezy polega na nieudanej próbie jej obalenia

finalizm

(łac. *finis* – koniec, cel) pogląd, według którego rozwój świata przyrody i rzeczywistości społecznej zmierza do jakiegoś ostatecznego celu

metafizyka

(gr. *ta meta physika* – to, co jest po fizyce) dział filozofii zajmujący się bytem jako takim – jego podstawowymi własnościami, leżącymi u podstaw świata, który jest nam dostępny poprzez doświadczenie zmysłowe

metodologia

(gr. *methodos* – badanie + *logos* – nauka, słowo) nauka o metodach badań naukowych stosowanych w danej dziedzinie wiedzy

monadologia

(gr. *monas* – jednostka + *logos* – nauka) teoria budowy świata stworzona przez Leibniza, opierająca się na tezie, że rzeczywistość jest ciągłym zbiorem monad

monizm

(gr. *mónos* – jedyny, sam) w ontologii: pogląd mówiący, że istnieje tylko jedna substancja, np. materia (monizm materialistyczny) lub duch (monizm spiryтуalistyczny); przedstawiciele monizmu materialistycznego to m.in. Heraklit z Efezu, Anaksymander, Anaksymenes, Leucyp, Demokryt; moniści spiryтуalistyczni to m.in. Johann Gottlieb Fichte, Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling i Georg Wilhelm Friedrich Hegel

panteizm

(gr. *pan* – wszystko + *theós* – bóg) pogląd, który odrzuca istnienie Boga osobowego i głosi, że Bóg jest tożsamy z przyrodą lub istnieje w przyrodzie immanentnie, tkwiąc wewnątrz

każdego ze stworzeń.

racjonalizm

(łac. *rationalis* – rozsądny, *ratio* – rozum) kierunek filozoficzny przyznający rozumowi główną bądź wyłączną rolę w procesie poznania

sceptycyzm

(gr. *skeptikos* – wątpiący, krytykujący) stanowisko filozoficzne odrzucające możliwość uzyskania wiedzy wiarygodnej i ostatecznie uzasadnionej

scholastyka

(łac. *scholasticus* – szkolny) kierunek w średniowiecznej filozofii chrześcijańskiej, dążący do rozumowego uzasadniania wiary i dogmatów religijnych bez konieczności odwoływania się do doświadczenia; kierunek ten był związany z nurtem uniwersyteckim

substancja

(łac. *substantia* – istota rzeczy, majątek) termin wieloznaczny, w metafizyce oznaczający byt samodzielny i niezależny; u Leibniza substancjami były monady

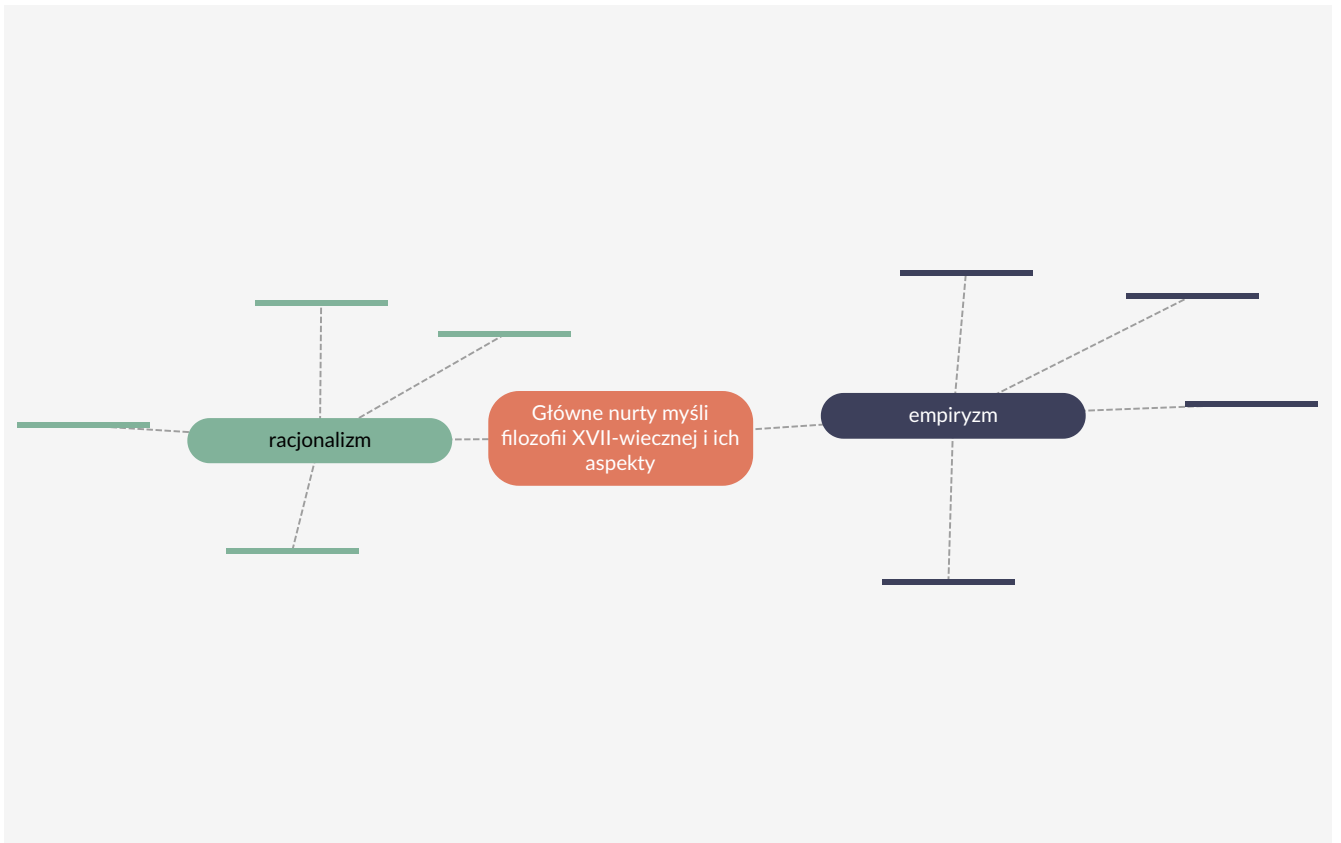
witalizm

(łac. *vis vitalis* – siła życiowa) koncepcja filozoficzna przyjmująca istnienie w organizmach niematerialnej siły życiowej

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższym tekstem, który przedstawia dwa główne nurty myśli filozofii XVII-wiecznej. Następnie uzupełnij mapę myśli w ten sposób, by ukazywała, jakie aspekty racjonalizmu i empiryzmu wpłynęły na zmiany w wymienionych naukach.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PudSFjIIV>

Adam Sikora

Filozofowie XVII wieku

Zwolennicy racjonalizmu (od *ratio* - rozum) zakładali, iż wszelkie czynności poznawcze, reguły pozwalające budować i uzasadniać wiedzę, są dziełem rozumu, który w swojej

pracy nie musi odwoływać się do sfery doświadczenia. W rzeczywistości też świat nie jest bynajmniej taki, jakim wydaje się w bezpośredniej obserwacji zdrowego rozsądku, opartej o wyłączną pomoc danych zmysłowych. Ma on bowiem logiczną strukturę i tylko teoria, operująca ogólnymi pojęciami abstrakcyjnymi kategoriami, jest w stanie ową strukturę ujawnić i opisać, dochodząc w rezultacie do poznania absolutnie niezawodnego i całkowicie pewnego, nieczułego już na ostrze sceptycznej krytyki. Poznanie takie jest nie tylko naukowo najwartościowsze, ale jest ono zarazem świadectwem siły człowieka, afirmacją jego autonomii i niezależności jako istoty myślącej, posiada zatem sens moralny. Otóż poznanie intelektualne, nie odwołujące się do doświadczenia, jest możliwe, ponieważ prawa myślenia są prawami samego bytu, logika myśli jest identyczna z logiką rzeczy. Właśnie dzięki temu w akcie myślenia i poprzez ten akt człowiek przekracza sferę czystego myślenia i dociera do przedmiotowości, obiektywnego porządku świata, bezpośrednio go asymilując. Dodam, że z tezy o racjonalności wszechświata wynikało nie tylko przekonanie o tym, że człowiek jest w stanie rzeczywistość rozumieć, ale też wiara w to, że może w niej praktycznie orientować się, rozumnie więc żyć, skutecznie i owocnie działać.

Rozum jest w stanie ujawnić całą prawdę świata. Nie ma dlań „zaklętych rewirów” i nieprzekraczalnych barier. Jego możliwości nie jest w stanie ograniczyć żaden przeszły czy teraźniejszy, słowem, zastany porządek intelektualny, moralny czy społeczny. Przy czym rozum jest nie tylko dostarczycielem prawdy, lecz także jedynie prawomocnym konstruktorem norm zachowania, które winny określać wszelkie sfery człowieczego życia, zarówno jego relacje z przyrodą, jak i innymi ludźmi w społeczeństwie. Dzięki wykształceniu człowiek stanie się istotą racjonalną, a dzięki rozumnemu działaniu pocnie żyć w rozumnym świecie, udoskonalać społeczne instytucje.

Urzeczywistnienie norm rozumu położy kres obiegowym mniemaniom i wszelkim autorytetom zewnętrznym, których władza właśnie powodowała ów nieustanny konflikt pomiędzy realną praktyką codziennej egzystencji i wymogami racjonalnego myślenia. [...]

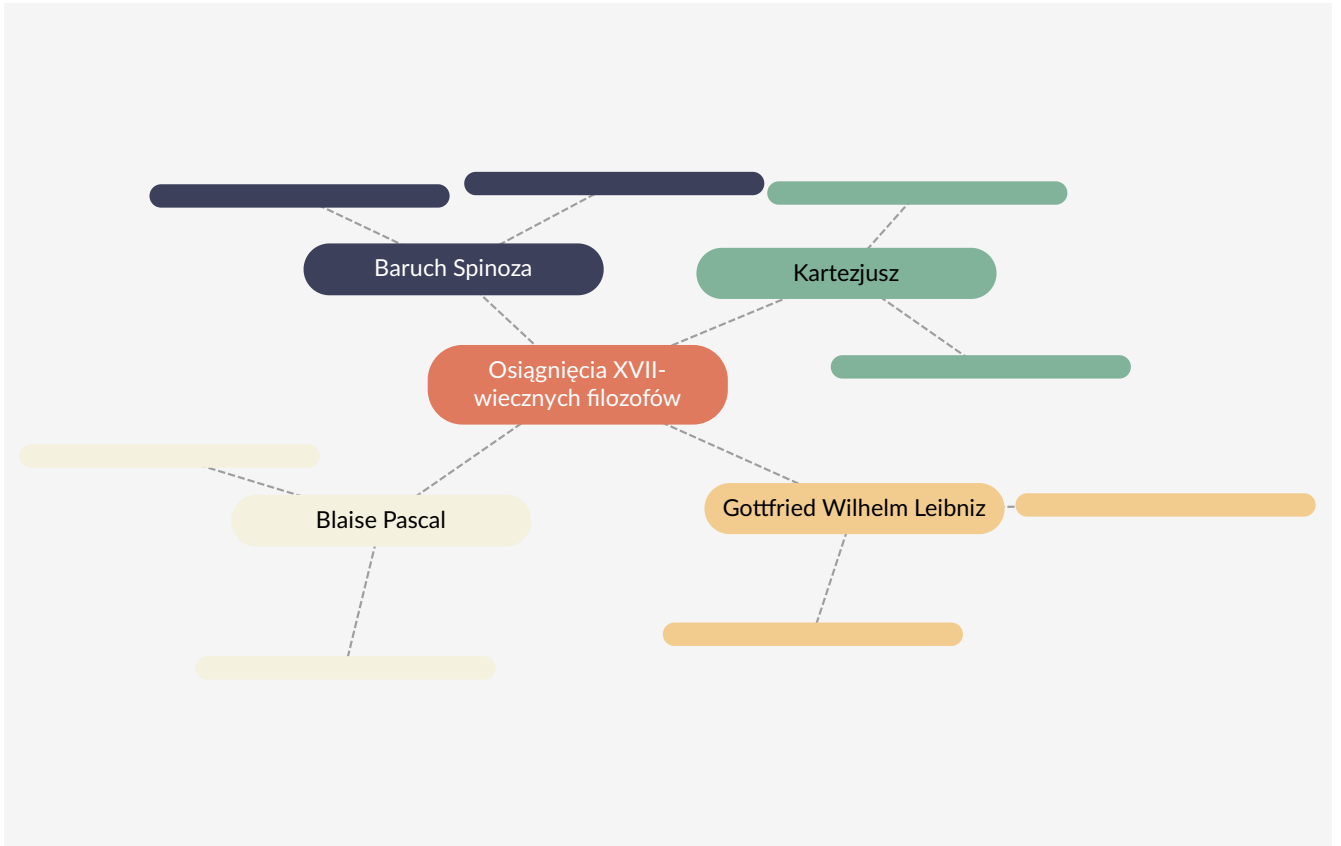
W przeciwieństwie do racjonalizmu empiryzm przynosił apologię doświadczenia jako jedynej drogi wiodącej do prawdy. Zwolennicy empiryzmu utrzymywali tedy, iż tylko doświadczenie, zmysłowy kontakt z rzeczywistością, stanowi prawomocny punkt wyjścia i podstawowe źródło wszelkiej wiedzy, że – więcej nawet – dane doświadczenia konstytuują i całkowity obszar możliwej dla człowieka wiedzy, że zatem każda prawda o świecie dla swojej prawomocności może być uzasadniana jedynie przez odwołanie się do tego, co w doświadczeniu jest faktycznie dane. W gruncie rzeczy rola rozumu sprowadza się do czynności porządkujących i systematyzujących. Otóż rejestruje on wyniki doświadczenia, zestawia je oraz generalizuje, dochodząc do ogólnych

wniosków. Sam jednakże z siebie i przez się niczego nowego do poznania nie wnosi; pozostaje niejako władzą czysto techniczną, narzędziem obróbki zmysłowych konstatacji. Z takiego punktu widzenia wiedza abstrakcyjna, operująca ogólnymi kategoriami, jest pozbawiona istotnej doniosłości poznawczej. Abstrakcja daje się właściwie rozumieć jako skrótowy zapis wielości konkretnych informacji, jako zabieg upraszczający wysiłek umysłowy i ułatwiający możliwość wzajemnego się porozumiewania, a nie jakowyś odrębny rodzaj poznania, który jest w stanie coś dodać do wiedzy uzyskiwanej w doświadczeniu. Jeżeli więc np. powiadamy: „człowiek”, to oczywiście nie mamy na myśli jakowejś substancjalnej „istoty”, tkwiącej w każdym poszczególnym osobniku niczym żółtko w jajku, ogólnego zatem bytu, lecz właśnie samych tych poszczególnych osobników, konkretnych tedy Janów, Pawłów, Gawłów... Treść pojęcia ogólnego redukuje się bez reszty do opisu takich właśnie konkretnych i indywidualnych istnień.

Teza empiryzmu o doświadczeniu jako źródle wszelkiej ważnej wiedzy pełniła różnorakie funkcje. Ograniczając krainę poznania do sfery możliwego doświadczenia bezwzględnie rozprawiała się z pretensjami teologii i scholastycznej filozofii do bycia nauką, ba, jej wyłącznym prawodawcą i sędzią. Autonomizując naukę od władztwa tradycyjnych autorytetów zwracała jej zainteresowania ku konkretowi, życiu codziennemu, społecznej praktyce. Ani filozofia, ani nauka nie może być wolna od „grubej ziemskiej mieszanki” realnych doświadczeń. Co więcej, zawsze możliwości i granice ludzkiego pojmowania są zakreślone przez obszar zbiorowej egzystencji. Nasze władze poznawcze dostosowane są do naszych potrzeb. Albowiem świat człowieka nie jest rzeczywistością rzeczy samych w sobie, jakowychś metafizycznych bytów. Jest to świat znajdujący się w zasięgu ludzkich możliwości i dostępny refleksji. [...]

Polecenie 2

Uzupełnij mapę myśli, wypisując osiągnięcia filozofów w XVII wieku. Zaznacz również, w jakim prądzie myślowym działali.

Polecenie 3

Przeanalizuj powyższe mapy myśli. Dlaczego mówi się, że filozofia kontynentalna XVII w. położyła podwaliny pod filozoficzne i naukowe zręby nowożytności oraz współczesności?

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższym audiobookiem. Odpowiedz na pytania. Z jakim problemem mierzy się Kartezjusz? Czy jego odpowiedź jest podparta dowodami? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PudSFjllV>

Kartezjusz

Medytacje o pierwszej filozofii

Medytacja druga - Myślę, więc jestem

Przyjmuję więc, że wszystkie rzeczy, które widzę, są fałszywe; uznaję, że nigdy nie było tego wszystkiego, co moja wypełniona kłamstwami pamięć mi przedstawia; myślę [o sobie jako] niemającym żadnych zmysłów: sądzę, że ciało, kształt, przestrzenność, ruch i miejsce są jedynie fikcjami duszy. Co zatem będzie można uznać za prawdę? Być może nic, chyba że to jedno tylko, iż nic w świecie nie jest pewne.

Lecz może jednak jest taka rzecz, inna niż wszystkie, które właśnie uznałem za niepewne, co do której nie można by już mieć najmniejszych wątpliwości? Czyż nie jakiś bóg lub jakaś inna moc wprowadza w mą duszę obecne me myśli? Nie jest to konieczne, być może bowiem jestem zdolny wytworzyć je sam z siebie. Więc przynajmniej ja sam może jestem czymś? Zaprzeczyłem już wprawdzie, jakoby miał jakieś zmysły lub ciało, a jednak waham się, [nie wiedząc] co z tego wynika? Czy jestem tak zależny od ciała i od zmysłów, że nie mógłbym istnieć bez nich? Ale też sam przyjąłem, że nie ma w ogóle niczego w świecie - żadnego nieba, ziemi, żadnych dusz ani ciał. Czy nie przyjąłem tym samym, że i mnie samego wcale nie ma? Ale jakżeby tak? Bez wątpienia byłem, skoro powziąłem jakieś przekonanie lub choćby coś pomyślałem. Wprawdzie jest jakiś zwodziciel, nie wiem jak potężny, który używa całej swej przebiegłości, by mnie wciąż wprowadzać w błąd. Więc bez wątpienia ja jestem, skoro on mnie zwodzi. Niech mnie więc zwodzi, ile chce, a i tak nie sprawi, abym był niczym,

jeśli tylko będę myślał, że jestem czymś. W ten sposób, po dokładnym zastanowieniu i uważnym rozważeniu wszystkiego, uznać należy za ustaloną tę konkluzję, iż stwierdzenie: jestem, istnieje jest z koniecznością prawdziwe, ilekroć je wypowiadam lub pojmuję w duchu.

Źródło: Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii*, tłum. J. Hartman, Kraków 2004.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 1

Zaznacz prawdziwe i fałszywe twierdzenie dotyczące filozofii Kartezjusza.

Metoda Kartezjusza opiera się na relatywizmie. prawda fałsz

Kartezjusz w trakcie medytacji zawiesza prawdziwość wszelkich sądów. prawda

fałsz

Kartezjusz odrzuca możliwość istnienia jakiegoś zwodziciela, który wpływa na sądy podmiotu.

prawda fałsz

Kartezjusz twierdził, że wątplenie podmiotu we własne istnienie stanowi akt myślenia.

prawda fałsz

Kartezjusz twierdził, że myślenie przynależy każdemu przedmiotowi świata. prawda

fałsz

Polecenie 2

Zapoznaj się z kolejnym audiobookiem. Odpowiedz na pytanie, czy Leibniz rozwiązuje problem Kartezjusza? Odpowiedź uzasadnij.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PudSFjIV>

Gottfried Wilhelm Leibniz

Monadologia

O Bogu

Tak tedy ostatnia racja rzeczy musi tkwić w substancji koniecznej, w której poszczególność zmian znajdowałaby się tylko eminentnie jako w swym źródle: i to właśnie nazywamy Bogiem.

Że zaś substancja ta jest racją dostateczną całej owej poszczególności, która też jest wszędzie spoista, jest tylko jeden Bóg, i ten Bóg wystarcza.

Można też wywnioskować, że ta najwyższa substancja, będąc jedyną, powszechną i konieczną, nie mając poza sobą nic, co by od niej było niezależne, i będąc prostym następstwem bytu możliwego, musi być wolną od granic i zawierać tyle rzeczywistości, ile to w ogóle jest możliwe.

Wynika stąd, że Bóg jest bezwzględnie doskonały, ile że doskonałość jest niczym innym, jak wielkością rzeczywistości pozytywnej, wziętej samą w sobie, bez uwzględnienia granic, czyli kresu w rzeczach, które je mają. Tam zaś, gdzie granic nie ma, to jest w Bogu, doskonałość jest bezwzględnie nieskończona.

Gottfried Wilhelm Leibniz, *Monadologia*, tłum. H. Elzenberg, Toruń 1991.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 2

Które z poniższych twierdzeń przedstawiają wizję Boga Leibniza? Zaznacz poprawne odpowiedzi.

Doskonałość Boga przejawia się w zawieraniu w sobie wszystkich możliwości stworzenia.

Bóg jest substancją konieczną, będącą ostateczną przyczyną i celem istnienia wszystkiego, co istnieje.

Bóg jest następstwem jakiegoś bytu niemożliwego, który nie posiada granic.

Zarówno doskonałość, jak i niedoskonałość Boga są bezwzględnie nieskończone.

Polecenie 3

Napisz dyskusję między Kartezjuszem i Leibnizem.

Między wiedzą a światem istnieje doskonała zgodność.

Praca domowa

Czym była i na czym polegała próba „zmierzenia się z nieskończonością” w filozofii XVII w.? Wybierz jednego z omówionych w tej lekcji filozofów i przedstaw jego wkład w rozwijanie tego zagadnienia.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Filozofia kontynentalna XVII wieku: podsumowanie

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

3. René Descartes. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, na czym polega kartezjański racjonalizm, sceptycyzm metodyczny i dualizm psychofizyczny;
- 2) objaśnia sens formuły „myślę, więc jestem”;
- 3) krytycznie rekonstruuje kartezjański argument na rzecz istnienia świata zewnętrznego;
- 4) omawia poglądy jednego z następujących kontynuatorów filozofii René Descartesa: Gottfrieda Wilhelma Leibniza lub Barucha Spinozy;
- 5) analizuje fragment Rozprawy o metodzie René Descartesa (cz. IV).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji. Uczeń:

- oceni znaczenie filozofii kontynentalnej XVII w.;
- pozna różnice w stanowiskach Kartezjusza, Spinozy i Leibniza;
- prześledzi rozwój myśli filozoficznej wielkich metafizyków nowożytnej Europy.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- dyskusja za i przeciw;
- praca z multimediami;
- praca z tekstem;
- quiz;
- audiobook;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiałach;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o przygotowanie prezentacji na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”.
2. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z materiałem w sekcji „Mapa myśli”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji i na tej podstawie dobiera uczniów w pary. Prosi o przygotowanie pytań związanych z wyświetlonym tematem zajęć i udostępnionym przed zajęciami e-materiałem. Czego uczniowie chcą się

dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z zakresem lekcji? Omówienie pytań przygotowanych przez uczniów, dyskusja wstępna.

Faza realizacyjna:

- 1. Dyskusja.** Nauczyciel dzieli klasę na dwie grupy. Informuje uczniów, że mają się przygotować do dyskusji za i przeciw na temat: *Filozofia kontynentalna XVII w. Dobre i złe strony*. Zadanie pierwszej grupy polega na przygotowaniu argumentów za, a drugiej – przeciw.
Nauczyciel udziela też wskazówki, że oponenti, przygotowując się do dyskusji, mogą korzystać z dostępnych materiałów lub innych źródeł internetowych. Ważne jest, aby twórczo je wykorzystali i rozwinęli. Nauczyciel określa też czas na przygotowanie. Przed rozpoczęciem dyskusji nauczyciel ustala z uczniami zasady, według których będzie ona prowadzona. Uczniowie dyskutują, przedstawiając na zmianę argumenty za i przeciw. Nauczyciel moderuje dyskusję.
Po odbytej dyskusji nauczyciel prosi jednego lub kilku uczniów o jej podsumowanie. Jeśli to potrzebne, uzupełnia informacje. Następnie prosi uczniów, by zastanowili się, jakie teraz jest ich stanowisko wobec zadanego tematu i które argumenty ich przekonały. Zarządza głosowanie: kto jest za..., a kto przeciw... W zależności od wyniku głosowania nauczyciel wskazuje zwycięską grupę, której argumenty były bardziej przekonujące
- 2. Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla materiał z sekcji „Mapa myśli”, a następnie czyta polecenie nr 1. Uczniowie wykonują zadanie w parach. Następnie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
- 3. Praca z drugim multimediami.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Audiobook”. Każdy uczeń pracuje indywidualnie, samodzielnie przygotowując odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie wybrani lub chętni uczniowie odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.
- 4.** Uczniowie w parach opracowują quiz sprawdzający wiedzę z całej lekcji. Po określonym czasie wymieniają się przygotowanymi pytaniami z inną parą uczniów. Następnie wspólnie komentują swoje odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

- Nauczyciel ponownie wyświetla materiał w sekcji „Mapa myśli”. Uczniowie zapoznają się z poleceniem drugim. Klasa dzieli się na cztery grupy. Każda grupa losuje jednego z wymienionych przedstawicieli filozofii XVII w. i uzupełnia mapę myśli. Wszyscy dzielą się zapisanymi informacjami.
- Nauczyciel zadaje uczniom pytanie: *W jaki sposób kształtowało się duchowe oblicze nowożytnej Europy?*

Praca domowa:

1. Czym była i na czym polegała próba „zmierzenia się z nieskończonością” w filozofii XVII w.? Wybierz jednego z omówionych w tej lekcji filozofów i przedstaw jego wkład w rozwijanie tego zagadnienia.

Materiały pomocnicze:

- *Słownik-przewodnik filozoficzny. Osoby, problemy, terminy*, oprac. zbiorowe, Lublin 2012.
- Henel Ł., *Lekcja filozofii. Od Sokratesa do Heideggera...*, Kraków 2009.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.